

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องผู้นำท้องถิ่นกับการจัดการความขัดแย้งในชุมชนชนบท ขอบเขตพื้นที่บ้านเหล่า ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัญหาของความขัดแย้งในชุมชนชนบท ศึกษาถึงกลไกและวิธีการที่ผู้นำท้องถิ่นใช้ในการป้องกันการควบคุม การระงับแก้ไขคดีความเพื่อจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อดีตผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ประชานและสมาชิกกลุ่มสตรีแม่บ้าน ผู้อาวุโสของชุมชน และเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในชุมชน

บทบาทหน้าที่ของผู้วิจัยทำงานเป็นนักพัฒนาที่ทำงานประสานงานเกี่ยวข้องกับชุมชนหมู่บ้านเหล่า ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540 มีความรู้จักสนิทสนมคุ้นเคยกับผู้นำท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านพอสมควร และเริ่มเข้าสำรวจชุมชน ศึกษาชุมชน ทำความสัมพันธกับสมาชิกในชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูล โดยสังเกต การสอบถาม สัมภาษณ์และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ตั้งแต่เดือนมกราคม 2543 ทำการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปข้อมูล เขียนรายงานผลการวิจัย สามารถสรุปได้ ดังนี้

ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนชนบท

จากการวิจัยพบว่า ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนชนบทจะเกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชนได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกของครอบครัวหรือญาติที่เกิดขึ้นอย่างมากหลายประเด็นประกอบด้วย มีผู้สพยาเสพติดบางคนในครอบครัว เรื่องของสมาชิกในครอบครัวขัดแย้งในเรื่องการจัดงานของครอบครัว เรื่องของสมาชิกในครอบครัวได้รับโอกาสในการศึกษาไม่เท่ากัน สมาชิกได้รับการแบ่งมรดกที่ดินไม่เท่าเทียมกัน ความขัดแย้งเรื่องของแม่ผัวทะเลาะกับลูกสะใภ้ที่พากันแย่งเป็นผู้ปกครองหลานที่พ่อของเด็กเสียชีวิตเมื่อไปทำงานต่างประเทศ

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกของชุมชน เรื่องของชาวบ้านไม่ดูแลสัตว์เลี้ยงปล่อยไปทำความเสียหายพืชผลการเกษตรของชาวบ้าน ความขัดแย้งที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการอบรม โครงการเศรษฐกิจชุมชนของหมู่บ้าน ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกโครงการเศรษฐกิจชุมชนของหมู่บ้าน ไม่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการให้ยืมเงินกองทุน ปัญหา

ข้อขัดแย้งที่ชาวบ้านแย่งกันจ้างแรงงานสำหรับเพาะปลูก สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำสองหมู่บ้านต่างแย่งกันเพื่อเป็นเจ้าของผู้ควบคุมดูแลเงินทุนของกลุ่มผู้ใช้น้ำที่ได้รับการสนับสนุนจากทางการ

ความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับเรื่องผลประโยชน์ของวัดที่ชาวบ้านกล่าวหาว่ามรรคทายกเอาสิ่งของวัดไปใช้ ชาวบ้านขัดแย้งกับพระสงฆ์เจ้าอาวาสวัดหาว่าปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่ดูแลพัฒนาวัด รวมทั้งมรรคทายกทะเลาะขัดแย้งกับเจ้าอาวาสเป็นในเรื่องส่วนตัวทำให้ชาวบ้านขาดความเชื่อถือศรัทธาผู้เกี่ยวข้องกับวัด

ความขัดแย้งเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง เป็นเรื่องของความขัดแย้งในการแย่งชิงอำนาจเพื่อดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ความไม่พึงพอใจของชาวบ้านที่ถูกผู้ใหญ่บ้านเก็บเงินเมื่อขอให้ช่วยติดต่อกับทางการ และกรณีที่ผู้ใหญ่บ้านไม่จ้างแรงงานชาวบ้านทั่วทั้งชุมชนในการก่อสร้างฝายลำน้ำแม่แรก

ความขัดแย้งในเรื่องการศึกษาที่พ่อแม่ผู้ปกครองเด็กเล็กไม่พอใจที่ผู้นำหมู่บ้านไม่จัดหาสถานที่รับเลี้ยงดูเด็กทำให้เด็กไม่ได้รับการเลี้ยงดูและศึกษาเท่าเรียนเหมือนชุมชนอื่น

ความขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากรของชุมชน เช่น การแย่งน้ำจากฝายแม่แรกเพื่อเพาะปลูกในฤดูแล้ง ชาวบ้านใช้ทรัพยากรป่าไม่อย่างสิ้นเปลืองมีการตัดไม้เถื่อนไม้จำนวนมากทำให้ขัดแย้งกันระหว่างผู้ใช้ประโยชน์กับกลุ่มอนุรักษ์

ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับทางการ เป็นเรื่องขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ บ้านโหลงปงเวนคืนที่ดินทำกินของชาวบ้านเพื่อปลูกป่าชุมชน และกรณีอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ประกาศเก็บค่าธรรมเนียมค่าผ่านทางบุคคลและยานพาหนะที่ใช้เส้นทางผ่านอุทยาน และกรณีชาวบ้านขอให้ทางการประกันราคาหอมแดงในตลาดที่มีราคาต่ำ

กลไกและวิธีการในการจัดการกับความขัดแย้ง

ผู้นำท้องถิ่นซึ่งประกอบด้วย ผู้อาวุโสของครอบครัว พระสงฆ์ แก้ววัด ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้ใช้อำนาจขับเคลื่อนกลไกที่เป็นองค์ประกอบของชุมชน เช่น สมาชิกในชุมชน สถาบันชุมชนประกอบด้วย สถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันวัด สถาบันกลุ่มองค์กรชุมชน สถาบันการเมืองการปกครอง ประเพณีความเชื่อ กฎเกณฑ์ทางสังคม และระเบียบข้อบังคับของชุมชน จัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนระหว่างสมาชิกในครอบครัวเครือญาติ ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในชุมชนและความขัดแย้งระหว่างสมาชิกของชุมชนกับบุคคลภายนอกชุมชนและกับทางการ

สำหรับวิธีการที่ผู้นำท้องถิ่นใช้ในการจัดการกับความขัดแย้งนั้น ผู้อาวุโสของชุมชนใช้การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนการป้องกันกับความขัดแย้งโดยผู้อาวุโส

ของครอบครัวผูกมือสมาชิกเยาวชนหนุ่มสาวในหมู่บ้านหรือต่างหมู่บ้านเป็นลูกหลาน การทำบุญถวายข้าวใหม่ผู้แก่เฒ่า การใช้ประเพณีรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ เป็นต้น ผู้อาวุโสของครอบครัวใช้ชีวิตอบรมสั่งสอนเมื่อสมาชิกในครอบครัวขัดแย้งกัน ใช้วิธีการปรึกษาหารือกรณีที่เป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อบุคคลในชุมชนจำนวนมากเพื่อพิจารณาหาวิธีที่ดีที่สุดในการแก้ไขปัญหา ผู้ใหญ่บ้านคณะกรรมการหมู่บ้านกลุ่มกิจกรรมใช้วิธีการประชุมพบปะกับสมาชิกของชุมชนพูดคุยซักถามแลกเปลี่ยนป้องกันและแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้ง ใช้วิธีการจัดประชาคมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชน ใช้การฝึกอบรมให้ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยประสานงานกับองค์กรเอกชนและเจ้าหน้าที่ทางการมาให้ความรู้ และคณะสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำท้องถิ่น ได้ร่วมกันทำประชาพิจารณ์สอบถามความเห็นประเมินข้อดีข้อเสียและผลกระทบพิจารณาหาข้อสรุปตกลงกันให้มีการจัดงานถวายทานถวายสลากพร้อมกันวันเดียวทุกวัดทุกชุมชนทั้งอำเภอ วิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านกับทางการ ชาวบ้านใช้วิธีการรวมกลุ่มปรึกษาหารือและทำการเจรจาต่อรองยื่นข้อเสนอถ้าไม่เป็นผลก็ร้องขอให้ผู้มีอำนาจที่เกี่ยวข้องที่เหนือขึ้นไปให้พิจารณาดำเนินการช่วยเหลือทุกครั้ง และผู้ใหญ่บ้านใช้วิธีไกล่เกลี่ยประนีประนอมระหว่างคู่กรณีที่ขัดแย้งกันให้ได้รับความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย

กระบวนการจัดการกับความขัดแย้งผู้นำท้องถิ่นใช้วิธีค้นหาปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหา กำหนดวิธีการแก้ไขปัญหา ตัดสินใจลงมือดำเนินการและประเมินผล

อภิปรายผล

ความขัดแย้งในชุมชนชนบท เป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในวิถีการดำรงชีวิตของชาวชนบท ความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างบุคคล หรือ กลุ่มบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายหรือมากกว่าสองฝ่ายขึ้นไป โดยที่ฝ่ายหนึ่งพยายามที่จะป้องกันหรือบีบบังคับเพื่อผลบางอย่างในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งพยายามต่อต้าน ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติระหว่างบุคคลที่มีเป้าประสงค์และจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างกันเหล่านี้เป็นสาเหตุนำไปสู่ความขัดแย้ง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตและทุนของชุมชน การเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมและการปกครองของชุมชน เป็นสาเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวและเครือญาติ ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกกลุ่มองค์กรชุมชน ความขัดแย้งของการแข่งขันทรัพยากรป่าไม้ ที่ดินทำกิน นำสำหรับการเกษตร ความขัดแย้งจากการแข่งขันอำนาจในการ

ดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชน การแข่งขันผลประโยชน์ที่มีค่าของชุมชน ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกของชุมชนกับทางการ เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชนผู้นำท้องถิ่นจึงเข้ามีบทบาทในการจัดการกับความขัดแย้ง

จากการวิจัยพบว่าหน้าที่ผู้นำท้องถิ่นสามารถจัดการกับความขัดแย้งได้ เพราะว่าผู้นำท้องถิ่นแต่ละประเภท ได้ใช้มิติแห่งอำนาจของผู้นำเป็นตัวขับเคลื่อนกลไกในชุมชน เช่น ในเรื่องของครอบครัวและเครือญาติเป็นการใช้อำนาจที่เหนือกว่าของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กัน เช่น อำนาจของพ่อแม่ผู้อาวุโสในครอบครัวกับลูกหลานสมาชิกของครอบครัวจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกของครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานแรกที่สุดของมนุษย์ เป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่สุดในโลกทำหน้าที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ของสมาชิกเกิดใหม่ในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวและการให้การศึกษาในครอบครัวมีอิทธิพลต่อระดับคุณภาพของคนและบุคลิกภาพ รวมทั้งค่านิยม เจตคติและพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน วิถีชีวิตของสมาชิกในครอบครัวมีอิทธิพลต่อกัน

ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมพื้นฐานประกอบด้วยวิถีชีวิตของสมาชิกครอบครัวทุกคน วิถีชีวิตรวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา ศิลปวัฒนธรรมและจริยธรรม มีผลต่อคุณภาพของสังคม ครอบครัว ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม มีผลกระทบต่อกันและกัน ต่างมีกระบวนการวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีการหยุดนิ่ง ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคล และปัญหาสังคมหลายประการป้องกันได้ด้วยสถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวที่รวมตัวกันจะเป็นพลังกลุ่มชุมชนที่สามารถพัฒนา ป้องกันและแก้ไขปัญหาของตนเองได้ ครอบครัวยังเป็นสถาบันที่ให้การฝึกอบรมแก่สมาชิกในครอบครัวที่เรียกว่าผู้นำในการขัดเกลาทางสังคม ทำหน้าที่ปลูกฝังอบรมศีลธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดีเพื่อจะได้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

สังคมไทยไม่ส่งเสริมความขัดแย้งที่บุคคลแสดงพฤติกรรมหรือมีความก้าวร้าวซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งเสมอๆ มักถูกสังคมโทษว่าถูกอบรมเลี้ยงดูมาไม่ดีหรือกล่าวโทษว่าพ่อแม่ไม่สั่งสอน ดังนั้นสถาบันครอบครัวจึงเป็นหน่วยแรกที่อบรมสั่งสอนกล่อมเกลาสมาชิกในบ้าน ซึ่งภายในบ้านพ่อแม่จะรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกที่ควร ถูกควรปฏิบัติตามคำแนะนำของพ่อแม่ ความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ ลูก หรือความขัดแย้งระหว่างลูกๆ จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีใครอยากให้เกิดขึ้น หรือถ้าเกิดขึ้นถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี(เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ , 2540)

ผู้อาวุโสของชุมชน ใช้อำนาจธรรมเนียมประเพณีของชุมชนเป็นกลไกให้สมาชิกปฏิบัติตาม เช่น การทำบุญถวายทานข้าวใหม่คนแก่เฒ่า ประเพณีรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ พิธีแห่

ไม้ค้ำและตั้งข่าวเป็นผู้ใช้อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ความเชื่อในพิธีกรรมบูชาผีเจ้าบ้าน ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกของชุมชนเป็นการป้องกันความขัดแย้งในชุมชน

พระสงฆ์ใช้กลไกสถาบันวัดใช้อำนาจมโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในจิตใจของมนุษย์อบรมสั่งสอนสมาชิกในชุมชน เป็นการป้องกันและควบคุมความขัดแย้งในชุมชนชนบท ซึ่งการดำรงชีวิตของคนไทยในชนบทได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาตลอดระยะเวลายาวนาน วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทยมาแต่อดีตกาล เป็นแหล่งคำสอนฝึกอบรมเผยแพร่ความรู้ทั้งทางตรงแก่ผู้ที่เข้าไปบวชเรียนในวัด พ่อแม่ผู้แก่เฒ่าสนับสนุนส่งเสริมให้บุตรหลานได้บวชเรียนศึกษาหลักธรรมคำสอนและได้นุ่งห่มผ้าเหลือง เป็นการสร้างบุญกุศลให้พ่อแม่อาศัยชายผ้าเหลืองไปสู่ความสุขในกายภาคหน้า และโดยอ้อมแก่ทุกคนในชุมชนที่อยู่แวดล้อมวัด ชุมชนในชนบทห่างไกลมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชน บทบาทหลักของสถาบันวัดจะเป็นการพัฒนาทางจิต เป็นการดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของสมาชิกในชุมชนให้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม เป็นพื้นฐานในการพัฒนาด้านอื่นๆของคนในสังคม

ความเชื่อและความศรัทธาเลื่อมใสในศาสนาก่อให้เกิดกฎเกณฑ์แขนงต่าง ๆ รวมทั้งประเพณีที่งดงาม สังเกตเห็นว่าบริเวณหน้าวัดเกือบทุกวัดมีข้อความ “เรารักวัฒนธรรมไทย” เชิญชวนชักชวนให้สมาชิกในชุมชนถือปฏิบัติ และป้ายเขตอภัยทาน แสดงถึงอาณาเขตและข้อห้ามในการเบียดเบียนผู้อื่น ในเรื่องของสิ่งแวดลอมวัดเป็นตัวแทนของการรักษาสภาพแวดลอมทางธรรมชาติที่ดี มีความสะอาดและร่มรื่น จะมีคติธรรมหลักธรรมคำกลอนสอนใจติดในที่สาธารณะทั่วไปให้คนได้อ่าน ได้คิด ได้ศึกษาและนำไปปฏิบัติ

สถาบันทางศาสนาและบุคลากรทางสงฆ์ จะช่วยอบรมสั่งสอนกล่อมเกลาสมาชิกในชุมชนทุกระดับโดยใช้คำสั่งและคำสอน คือ สั่งห้ามไม่ให้ทำความชั่วเรียกว่าศีล หมายถึงข้อห้ามการละเว้นไม่ปฏิบัติ คือ การไม่พูดปดมดเท็จ การไม่ลักทรัพย์ ไม่เสพสุราของมีนเมา ไม่ประพฤติดูถูกเมียดผู้อื่น และการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเบียดเบียนผู้อื่น และสอนให้ทำดีทำใจให้บริสุทธิ์เรียกว่า ธรรม เป็นข้อปฏิบัติยึดถือของสมาชิกในชุมชน เป็นการควบคุมทางสังคมสมาชิกในชุมชนอีกวิธีหนึ่ง

ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านใช้วิธีการสนับสนุน ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรม เพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหาซึ่งกันและกันเป็นการป้องกันความขัดแย้งและยังสามารถแก้ไขข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มในชุมชนได้ เมื่อเกิดข้อขัดแย้งที่รุนแรงผู้อาวุโสของครอบครัว หรือผู้นำท้องถิ่นอื่นๆไม่สามารถแก้ไขปัญหาคือขัดแย้งดังกล่าวได้ คู่กรณีก็พากันขอให้ผู้ใหญ่บ้าน ทำการไกล่เกลี่ยประนีประนอม ซึ่งผู้ใหญ่บ้านใช้อำนาจ

บังคับในตำแหน่งหน้าที่ทำการ ไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทของสมาชิกในชุมชนหรือระหว่างสมาชิกในชุมชนกับสมาชิกต่างชุมชน เป็นการใช้อำนาจของอนุญาโตตุลาการ ประนีประนอมกรณีข้อพิพาทโดยอาศัยหลักกฎหมาย หลักจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นซึ่งไม่ขัดต่อกฎหมายเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณี

ในมิติของการศึกษาการเรียนรู้ในชุมชนของผู้นำท้องถิ่นในการแก้ปัญหา พบว่าเมื่อมีปัญหาข้อขัดแย้งเกิดขึ้นผู้นำท้องถิ่นเริ่มเข้ามามีบทบาทและใช้กลไกที่แตกต่างกันในฐานอำนาจที่แตกต่างกันเพื่อแก้ไขคลี่คลายกับข้อขัดแย้งดังกล่าวเมื่อสามารถแก้ไขปัญหาได้หรือแก้ปัญหาไม่ได้ก็ทำให้สมาชิกในชุมชนและผู้นำชุมชนเกิดกระบวนการคิด การรับรู้ การเรียนรู้ถึงวิธีการในการแก้ไขปัญหา มีการพูดคุยปรึกษาหารือแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาเพิ่มขึ้นด้วยความรอบคอบ และมีการถ่ายทอดความรู้ในการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งผ่านไปยังสมาชิกของครอบครัวและเครือญาติและสมาชิกชุมชนให้ถือปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ การเรียนการสอนการถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติจริงในชุมชน ผู้สอนผู้ถ่ายทอด คือ ผู้อาวุโสของครอบครัว ผู้นำทางพิธีกรรมความเชื่อ พระสงฆ์ ผู้นำหมู่บ้าน ผู้เรียนคือ สมาชิกของชุมชน

สรุปในชุมชนชนบท ผู้นำท้องถิ่น มีบทบาทในการจัดการกับความขัดแย้งโดยการป้องกันความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้นโดยใช้กลไกมิติแห่งอำนาจ เช่น จารีตประเพณีท้องถิ่น กฎเกณฑ์ทางสังคม ระเบียบข้อบังคับชุมชน ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัวเครือญาติและสมาชิกในชุมชน ใช้สถาบันครอบครัวเครือญาติ สถาบันวัด อบรมสั่งสอนกลุ่มเถาทางสังคมสมาชิกในชุมชน ใช้สถาบันกลุ่มองค์กรชุมชน สถาบันการเมืองการปกครอง ควบคุม และแก้ไขคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นซึ่งมักใช้วิธีไกล่เกลี่ย ประนีประนอมจัดการกับความขัดแย้ง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องผู้นำท้องถิ่นกับการจัดการความขัดแย้งในชุมชนชนบท ทำให้ทราบถึงปัญหาความขัดแย้งในชนบท กลไกและวิธีการที่ผู้นำท้องถิ่นใช้ในการจัดการให้ความขัดแย้งคลี่คลายไป บางปัญหาก็สามารถแก้ไขคลี่คลายให้หมดสิ้นไป บางปัญหาสามารถแก้ไขได้ในระดับหนึ่งซึ่งความขัดแย้งยังคงอยู่ เห็นว่าผู้นำท้องถิ่นและสมาชิกของชุมชนใช้ระบบภูมิปัญญาที่เกิดจากการรับรู้ การเรียนรู้ ผ่านกระบวนการวิเคราะห์จนสามารถสังเคราะห์นำมาใช้ประโยชน์ถ่ายทอดกันไปในชุมชนเพื่อจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งในความเป็นจริงอาจมีทางเลือกหลายๆทางเลือกสามารถใช้กลไกและวิธีการอื่น ๆ อีกหลายวิธีที่อาจดีกว่าและมี

ประสิทธิภาพสามารถให้ประสิทธิผลที่ดีกว่าในการจัดการแต่ผู้นำชุมชนยังไม่นำมาใช้หรือยังไม่เห็นแนวทางในการใช้จัดการกับความขัดแย้งดังกล่าว

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยต่อไป ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันของสมาชิกในชุมชนมีผลทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชนอย่างไร และใช้วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้อย่างไร ผลของการศึกษาสามารถนำไปใช้และพัฒนาทางเลือกที่เหมาะสมในการจัดการกับความขัดแย้งต่อไปได้.